

ПРОБЛЕМА ПСИХОЛОГІЧНИХ МЕХАНІЗМІВ У СУЧАСНОМУ ВІТЧИЗНЯНОМУ ПСИХОЛОГІЧНОМУ ПРОСТОРИ

Дригус М.Т. Проблема психологічних механізмів у сучасному вітчизняному психологічному просторі. У статті здійснено теоретико-методологічний аналіз проблеми психологічних механізмів у сучасному вітчизняному психологічному просторі. Доведено новаторство українських учених у розробці проблеми психологічних механізмів у галузі педагогічної та вікової психології. Розкрита архітектоніка дослідницьких спектрів вивчення психологічних механізмів. Здійснено аналіз концептуального підходу до проблеми психологічних механізмів розвитку особистості. Охарактеризовано сучасні тенденції досліджень психологічних механізмів. Окреслені перспективи наукових розвідок проблеми психологічних механізмів у контексті детермінації обдарованості.

Ключові слова: психологічні механізми, особистість, обдарованість, виховання, розвиток, саморозвиток, особистісна ефективність, генеза.

Дригус М.Т. Проблема психологических механизмов в современном отечественном психологическом пространстве. В статье осуществлен теоретико-методологический анализ проблемы психологических механизмов в современном отечественном психологическом пространстве. Доказано новаторство украинских ученых в разработке проблемы психологических механизмов в педагогической и возрастной психологии. Представлена архитектура исследовательских спектров изучения психологических механизмов. Проанализирован концептуальный подход к проблеме психологических механизмов развития личности. Дана характеристика современных тенденций исследований психологических механизмов. Рассмотрены перспективы научных поисков проблемы психологических механизмов в контексте детерминации одаренности.

Ключевые слова: психологические механизмы, личность, одаренность, воспитание, развитие, саморазвитие, личностная эффективность, генезис.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими практичними завданнями. Сучасні трансформаційні процеси освітнього простору актуалізують проблему творчого розвитку й саморозвитку «підростаючої особистості» (Г.С. Костюк) [6]. Продуктивний розв'язок цієї проблеми вимагає особливої уваги до вивчення психологічних механізмів, які детермінують особистісні потенції обдарованості. Водночас відсутній аналіз проблеми психологічних механізмів, його сучасного стану у вітчизняному психологічному просторі.

Динамічні реалії сучасних суспільних та освітніх змін ставлять підвищені вимоги до розвитку особистісних та професійних обдарувань підростаючого покоління, його здатності до ефективного суспільного та особистісного буття. Тому такою нагальною постає проблема пошуку психологічних механізмів обдарованої особистості, здатної до ефективного саморозвитку та творчого самоздійснення. Водночас постає проблема пошуку шляхів психологічного супроводу екологічної особистісної ефективності з максимальною реалізацією власних потенцій обдарованості у суб'єктній

життєдіяльності. У зв'язку з цим набувають особливої значущості наукові розвідки проблеми обдарованості у парадигмі психологічних механізмів. Це з необхідністю вимагає розгляду (вперше) сучасного стану розробки проблеми психологічних механізмів у вітчизняному просторі.

Формулювання цілей і постановка завдань статті. Здійснити аналіз проблеми психологічних механізмів у сучасній вітчизняній психологічній думці.

Виклад методики і результатів досліджень. Простежена історіогенеза дослідження свідчить, що науковий аналіз проблеми психологічних механізмів у педагогічній та віковій психології започатковується у власне українському психологічному просторі. Саме у 1980 р. з'являється праця С.Д. Максименка та І.Д. Беха «Психологічний аналіз механізму класифікації у молодших школярів» [7], у якій відбувся перехід від традиційного розгляду класифікації як мисленнєвої операції до характеристики її у парадигмі механізму. Праця Г.С. Костюка «З історії вікової психології» [5], здійснений аналіз змісту XXII Міжнародного психологічного конгресу (Лейпциг, 1980 р.) [10], а також висновки наукового форуму з проблем педагогічної та вікової психології (1980 р.) [12] є підтвердженням новаторства українських учених у розробці проблеми психологічних механізмів у галузі педагогічної та вікової психології.

Про те, що українські дослідники мають першість у дослідженні цієї проблеми, свідчить той факт, що у світовій дитячій та педагогічній психології проблема вивчення психологічних механізмів віднайшла початок розгортання лише нещодавно. Прикладом цього слугує сучасне енциклопедичне видання Роберта Кайла [4], у якому (поряд з аналізом механізмів спадковості в розкритті проблеми генетичних основ розвитку дитини) у контексті дитячої психології розглядаються механізми, що дають початок ідентичності людини.

Віддзеркаленням стану дослідження проблеми психологічних механізмів у зарубіжній психології слугує той факт, що поняття «механізм» або «психологічний механізм» відсутні навіть у «Великому тлумачному психологічному словнику», який характеризується як один з «найбільш авторитетних і широко використовуваних у світі психологічних словників початку XXI ст.» (автором якого є відомий американський психолог Артур Ребер). У словнику наведено визначення лише «захисного механізму» як репрезентанта несвідомої сфери і його різновидів (витіснення, регресії, раціоналізації, проєкції) [1, с. 278].

У власне українському психологічному просторі значної уваги надають розробці проблеми психологічних механізмів, починаючи з 90-х років XX ст. Саме за це десятиліття досліджено широкий спектр теоретико-експериментальних проблем психологічних механізмів: психологічний механізм довільної поведінки особистості (І.Д. Бех); психологічні механізми розвитку особистості та провідні психологічні механізми саморегуляції поведінки (М.Й. Боришевський); психологічні механізми саморозвитку (М.Й. Боришевський, О.І. Киричук); рефлексивні механізми саморозвитку дезадаптованого підлітка (І.С. Булах, О.В. Ільїн); когнітивні механізми адаптації до кризових подій (О.М. Дорожевець); психологічні механізми розвитку особистості в онтогенезі (М.Т. Дригус, Д. Новотний); діалог як фундаментальний механізм розвитку психіки, свідомості та особистості (Г.В. Дьяконов); психологічні механізми саморозвитку особистості (О.П. Колісник); психологічні механізми навчання (Ю.І. Машбиць); механізми психологічного захисту (В.М. Піскун, О.Т. Чередниченко); механізми

відповідальної поведінки (М. Савчин); психологічний механізм життєвого проектування (Л.В. Сохань); концепція «суб'єктних механізмів психічної активності» (В.О. Татенко); діалог як механізм творчої діяльності (Н.В. Чепелева) та ін.

Зважаючи на обсяг статті, розглянемо, зокрема, концептуальний підхід до проблеми психологічних механізмів розвитку особистості М.Й. Боришевського.

Учений чітко окреслює своє завдання щодо розкриття феномена «психологічних механізмів»: по-перше, «дати визначення поняття «психологічні механізми»; по-друге, «розкрити сутність психологічних явищ, які позначаються цим поняттям і зумовлюють функціонування, становлення й розвиток особистості як складного системного утворення» [2, с. 28].

М.Й. Боришевський визначає концепт психологічного механізму як «феномен, який означає наявність стану оптимальних взаємовідносин і взаємодії між структурними елементами (підсистемами) психологічної системи, що забезпечує її функціонування, становлення, розвиток» [2, с. 28]. Слушною є його думка про те, що «характеристика психологічних механізмів особистості як системи може базуватися передусім на аналізі особливостей її структурних компонентів». Водночас, М.Й. Боришевський звертає увагу на складність виконання цього завдання, «оскільки на даному етапі розвитку психологічної науки, зокрема стосовно проблеми структури особистості, ще багато не з'ясовано» [2, с. 28]. Важливою при цьому є його засторога, яка попереджає про ті складнощі, що очікують на шляху експериментального вивчення проблеми психологічних механізмів особистості. Суперечливими, на думку вченого, є «сучасні уявлення про ієрархію складових особистісної системи, їх взаємодію, причинно-наслідкові зв'язки й залежності» [2, с. 28]. Розгляд психологічного механізму як психологічної системи, використання поняття «особистісної системи» логічно продовжує концептуальну лінію розгляду особистості як «системи систем», запропонованого фундатором сучасної вітчизняної психології Г.С. Костюком.

М.Й. Боришевський солідаризується з В.К. Вілюнасом щодо погляду на механізм як категорію теоретичну [2, с. 27]. Він вважає, що «один і той самий феномен може бути одночасно як процесом чи певним утворенням, так і механізмом» [2, с. 28]. Цю тезу М.Й. Боришевський ілюструє прикладом концепту «самоконтроль», який, з одного боку, є процесом, що має «власні механізми, а з іншого – сам є механізмом у системі саморегуляції».

Учений акцентує увагу на такій якісній ознаці феномену психологічного механізму, як наявність «стану оптимальних взаємовідношень і взаємодії між структурними елементами (підсистемами) психологічної системи», які забезпечують їх «функціонування, становлення, розвиток». Деструкція цього стану щільно пов'язана з ускладненнями її розвитку або девіацією у становленні системи.

Принципово важливою для становлення психологічних механізмів та їх функціонування є запропонована М.Й. Боришевським ідея не лише гармонійності розвитку, а й сумірності розвитку новоутворень особистості, а також сумірності її складових. «Дуже важливою умовою конструктивного, соціально цінного функціонування і становлення особистості є гармонійність, сумірність розвитку її новоутворень» [2, с. 30]. Значущою є також його засторога стосовно того, що «фрагментарність, однобокість, гіперболізація у формуванні одних утворень за рахунок

інших» гальмують як процес становлення особистості, так і процес перебігу і функціонування психологічних механізмів.

Цікавим є ракурс розгляду М.Й. Боришевським такого аспекту, як необхідність «закономірної потреби підтримки й активізації дії психологічних механізмів». Домінантною при цьому він вважає саморегуляцію. Саме вона, акцентує учений, має «вирішальне значення у становленні, розвитку особистості» і є однією «з найсуттєвіших умов її ефективного функціонування як системи».

Наступною площиною аналізу М.Й. Боришевським сутності психологічних механізмів і їх ролі у становленні й розвитку особистості є розгляд співвідношення психологічних феноменів, споріднених за змістом і функціонально, з психологічними механізмами. Як центральну він виокремлює проблему співвідношення психологічних механізмів і мотивів у структурі особистості. Однак спорідненість їх як внутрішніх «спонукальних інтенцій особистості», їх «близькість і подібність» не дає підстав, застерігає учений, для їх ототожнення. На думку М.Й. Боришевського, принциповою відмінністю є та підстава, що оскільки мотиви «окрім неусвідомлюваної форми, можуть виступати також як елемент свідомості індивіда (наприклад, мотив, як складова морального вчинку), то психологічні механізми є переважно продуктом теоретичного аналізу сутності структури особистості і закономірностей її функціонування як системи, що є предметом усвідомлення тільки науковця» [2, с. 31].

Значна увага приділена М.Й. Боришевським дослідженню провідних психологічних механізмів саморегуляції поведінки та з'ясуванню їх вікової динаміки на різних етапах онтогенезу. Він розкриває теоретико-методологічне підґрунтя розуміння психологічних механізмів саморегуляції поведінки. Оскільки механізми саморегуляції поведінки, вважає учений, безпосередньо пов'язані зі сферою самосвідомості, то вони є, водночас, і її структурними компонентами (чи утвореннями), які інтегративно репрезентуються в образі Я. Зважаючи на те, що функціонування Я органічно пов'язане з його антитезою – не-Я, то і механізми саморегуляції поведінки, які є компонентами самосвідомості, відіграють роль зв'язку між Я і не-Я і, відповідно, «у певний спосіб представлені як у структурі Я, так і не-Я» [3, с. 193].

У зв'язку з вищеозначеним, М.Й. Боришевський виокремлює такі психологічні механізми саморегуляції поведінки: «самооцінка, домагання, соціально-психологічні очікування (або очікувана оцінка) і образ Я як інтегрована форма самосвідомості, що виникає лише на пізнішому щаблі соціально-психологічного розвитку особистості» [3, с. 193].

Функціонально ці утворення взаємодіють з оцінними ставленнями до інших людей, тому, вважає учений, «оцінні ставлення до оточення також є механізмом саморегулювання, представленого в структурі самосвідомості суб'єкта як не-Я» [3, с. 193-194].

Специфічною особливістю зв'язку дихотомії Я – не-Я він визначає «нерозривну єдність особистісних утворень, їх взаємопідпорядкованість, взаємозумовленість і взаємодію» [3, с. 194]. Встановлення органічного зв'язку між вищевказаними механізмами, їх тісна взаємодія передбачає також необхідність «диференціації специфічних функцій кожного з них» [3, с. 194].

Учений дає змістовну характеристику «основних структурних компонентів самосвідомості як провідних, базових механізмів саморегуляції». Специфікою розкриття

цих механізмів (самооцінки, домагань, соціально-психологічних очікувань та оцінних ставлень до оточення) є їх характеристика у співвіднесенні «з відповідними аспектами й функціями процесу саморегуляції» [3, с. 194-195].

Розглядаючи сутність механізмів саморегуляції поведінки, М.Й. Боришевський виокремлює таку рису, як функціональність, їх здатність бути «функціональною ланкою». З цього приводу він зазначає: «Функції механізмів саморегуляції поведінки виконують такі утворення у сфері самосвідомості особистості, як самооцінка, домагання, соціально-психологічні очікування, образ Я та оцінні ставлення до оточення, що виступають у біполярних за будовою конструктах самосвідомості як протилежний полюс не-Я» [3, с. 184].

Цим механізмам М.Й. Боришевський відводить базальну роль у саморегуляції поведінки, на підґрунті яких відбувається становлення таких механізмів, як ідеали та переконання: «На цій основі виникають і поступово залучаються як механізми саморегуляції поведінки ідеали, переконання та інші суб'єктивно значущі еталони особистості» [3, с. 184]. Учений висловлює припущення про рівневу організацію розвитку саморегуляції поведінки учнів і наявність «найважливіших психологічних механізмів, що їх зумовлюють рівні» [3, с. 190].

Даючи характеристику психологічним механізмам, М.Й. Боришевський також виокремлює таку їх специфічну рису, як узагальненість. Ця риса притаманна лише окремим механізмам, а саме – образу Я «як узагальненому, глобальному механізму саморегуляції на особистісному рівні» [3, с. 193], що забезпечує почуття ідентичності, самототожності людини.

Принципово важливим є висновок ученого щодо «інтегрованості регуляторних механізмів у структурі особистості як динамічної системи».

Проблема психологічних механізмів всебічно досліджується в українському психологічному просторі й у ХХІ ст.: механізм життєвого і особистісного самопроектування (О.О. Зарецька); соціально-психологічні механізми формування соціальної ідентичності особистості (Н.І. Зорій); психофізіологічні механізми втілення задуму особистості (В.В. Клименко); психологічні механізми первинної шкільної неуспішності (Л.О. Кондратенко); психологічна структура механізмів відповідальності (Г.В. Куценко, М.В. Папуча); психологічні механізми зародження, становлення та здійснення особистості (С.Д. Максименко, В.В. Клименко, А.В. Толстоухов); механізми розвитку особистості (С.Д. Максименко); психологічні механізми навчання (Ю.І. Машбиць); механізми структурування внутрішнього світу особистістю, механізми становлення духовності людини, психологічні механізми становлення особистості, діалог як психологічний механізм розвитку особистості (М.В. Папуча); діалогічна партиципація як механізм формування соціальної активності суб'єктів (І.В. Петренко); механізм особистісних змін (Л.З. Сердюк); дослідження інтелекту як механізму саморозвитку (М.Л. Смульсон); аналіз освіти як соціального механізму (В.О. Татенко); психологічні механізми розуміння та інтерпретації особистого досвіду (Н.В. Чепелева); аналіз волі як «ключового психологічного механізму становлення самості особистості та довільності дії» (Ю.М. Швалб); психологічні механізми регуляції моральної поведінки в молодшому шкільному віці (Н.О. Шевченко).

Отже, вивчення проблеми психологічних механізмів у вітчизняному психологічному просторі вирізняється різнобічністю та широтою дослідницьких спектрів

і самобутністю авторських концептуальних підходів. Розробка вітчизняними психологами проблеми психологічних механізмів зародження, становлення та здійснення особистості (С.Д. Максименко, В.В. Клименко) відзначена Державною премією у галузі науки і техніки 2010 року.

Зупинимося на аналізі новітніх тенденцій у дослідженні проблеми психологічних механізмів, зокрема репрезентованих українськими вченими на III Всеукраїнському психологічному конгресі «Особистість у сучасному світі» (Київ, 2014 р.).

Свою точку зору щодо ролі психологічного механізму аргументувала О.О. Зарецька, здійснивши методологічний аналіз проблеми особистісного розвитку у вимірі самопроекування. Розкриваючи взаємозв'язки між життєвим і особистісним самопроектом, а також особистісним розвитком, дослідниця висуває гіпотезу про тотожність механізму, який лежить у підґрунті їх становлення [11]. Дослідження цієї проблеми у онтогенетичній площині відкриє нові горизонти бачення шляхів і механізмів продуктивного розвитку зростаючої особистості та особистісних потенцій обдарованості.

У концептуальному підході В.В. Клименка до дослідження психофізіологічних механізмів утілення задуму особистості здійснено аналіз тих механізмів, якими людина «втїлює задуми і робить відкриття, винаходи, створює художні образи» [11, с. 20]. Концепція психофізіологічних механізмів утілення задуму особистості системно розкриває процес їх продуктивного становлення, синергійно окреслює архітектоніку будови механізмів і показує шляхи їх функціонування в оптимальному та гармонійному вимірі. Виокремлені властивості психологічного механізму (цілісність, органічність та ін.), а також закони, за якими вони працюють (зокрема закон синергізму), відкривають нові можливості визначення конструктивних стратегій саморозвитку та творчого розвитку особистості. Важливим для розуміння становлення особистісної ефективності є думка вченого про те, що «продуктивність роботи залежить від того, як взаємно розташовані складові психофізіологічного механізму в його кристалічній ґратці» [11, с. 25]. В.В. Клименко висуває гіпотезу: «Існує ідеальне природно гармонійне сполучення, яке – єдине! – гарантує здійснення особистості» [11, с. 25]. Безперечно, цікавою є перспектива дослідження особистісної ефективності, процесу її становлення як домінантного чинника здійснення особистості.

Учений окреслює такий спектр бачення механізму втілення задуму особистості, як «ефект втілення себе», а також висуває ідею того, що «в проектуванні (projects) задуму зорганізовується технологія влаштування і утілення образу майбутнього предмета і себе самого, зароджує особистість у новій якості» і цим самим закладаються «підмурки нового злету до самої себе» [11, с. 27]. Це відкриває нові горизонти наукових розвідок щодо розкриття особистісних обдарувань та становлення особистісної ефективності в різних спрямуваннях – не лише психофізіологічному, а й у галузі загальної, педагогічної та вікової психології.

На III Всеукраїнському психологічному конгресі «Особистість у сучасному світі», було репрезентовано також концептуальний підхід Ю.М. Швалба до розкриття психологічної сутності волі. У ньому принципово важливим є розуміння волі «як внутрішнього психологічного механізму запуску процесів мислення» і «внутрішнього механізму довільності дії», а також як «ключового психологічного механізму становлення самості особистості». Важливими є розгляд волі на індивідуальному рівні у

своїй функціональній єдності як «цілісного системного механізму», а також ракурс визначення ученим волі як «психологічного механізму утвердження свого «Я» у структурі самоідентичності особистості» [11, с. 44]. Розглянуто волю в парадигмі самозміни як підґрунтя саморозвитку: «Воля – це психологічний механізм ствердження власної особистості як здатної до само зміни» [11, с. 47].

У сучасному вітчизняному просторі на новому щаблі розвитку психологічної думки відбувається розробка концептуального підходу до механізмів розвитку особистості С.Д. Максименком [8; 9]. Новітньою тенденцією у поглядах на психологічну сутність механізму є дослідження акту опосередковування як «найбільш перспективного в сучасній генетичній психології». Концептуальний підхід «до опосередковування як процесу розвитку» принципово змінює дослідницьку парадигму, а саме – з реконструювання на його моделювання. Водночас іманентною сутністю є саморух і саморозвиток, за яких «свідомість само моделюється». «Ми можемо стверджувати, – наголошує С.Д. Максименко, – що цей механізм відкрито завдяки отриманим результатам експериментів, і це «природний» механізм (у тому змісті, що він незмінний за будь-яких умов)» [8, с. 19].

Аналізуючи результати дослідження «визначеного етапу у вивченні психічного розвитку дитини в рамках сучасної генетичної психології», учений зазначає: «Загальний підсумок цього етапу полягає в тому, що в численних і різноманітних дослідженнях були отримані незаперечні дані, котрі розкривають основний механізм психічного розвитку, тобто, що він (розвиток) завжди опосередкований культурним контекстом» [8, с. 15].

Генетико-психологічний погляд на особистість, у засаді якого лежить методологія генетико-моделюючого методу, відкриває нові перспективи бачення проблеми психологічних механізмів особистості «як унікальної цілісності, що саморозвивається, саморегулюється і є носієм довічного вселюдського духу...» [8, с. 20]. Зрозуміти особистість як цілісність, що саморозвивається, – «одне із кардинальних завдань генетичної психології особистості, галузі психологічного знання, яка на даний момент переживає процес становлення, проте має велике майбутнє» [8, с. 19-20]. Антиципаційна здатність генетико-моделюючого методу створює також можливості для отримання принципово нових результатів психічного розвитку та саморозвитку дитини в контексті генетичної психології особистості.

Самобутні вітчизняні концептуальні підходи до психологічних механізмів навчання, виховання і розвитку особистості школяра мають у своєму підґрунті цілу низку продуктивних ідей, які вимагають свого експериментального розгортання у сучасних умовах трансформаційних процесів вітчизняного освітнього простору.

Висновки та подальші перспективи досліджень. Підсумовуючи, зазначимо, що українська психологія має наукові здобутки, непересічні за своєю багатовимірністю та широтою дослідницьких ліній теоретико-методологічного і експериментального осягнення, всебічності й глибини розуміння сутності проблеми психологічних механізмів. Ми висуваємо гіпотезу (яка очікує на свій експериментальний розв'язок), що психологічні механізми виступають детермінантами прояву обдарованості особистості. Вимагає наукових розвідок проблема констеляції цих детермінант як прояв потенцій обдарованості, що забезпечує становлення особистісної ефективності. Особливо значущим є розгляд цієї проблеми в онтогенетичному вимірі з визначенням стратегій продуктивного творчого становлення особистості.

Список використаних джерел

1. Большой толковый психологический словарь / Ребер Артур (Penguin). Том 1 (А – О): Пер. с англ. – М.: Вече, АСТ, 2000. – 592 с.
2. Боришевський М.Й. Психологічні механізми розвитку особистості / М.Й. Боришевський // Педагогіка і психологія. – № 3 (12). – 1996. – К.: Педагогічна думка, 1996. – С. 26–33.
3. Боришевський М.Й. Особистість у вимірах самосвідомості: [монографія] / Мирослав Йосипович Боришевський. – Суми: Видавничий будинок “Еллада”, 2012. – 608 с.
4. Кайл Р. Детская психология: Тайны психики ребенка (серия «Психологическая энциклопедия») / Р. Кайл. – СПб.: прайм-ЕВРОЗНАК, 2002. – 416 с.
5. Костюк Г.С. З історії вікової психології // Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Григорій Силович Костюк ; за ред. Л. М. Проколієнко. – К. : Радянська школа, 1989. – С. 476–491.
6. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Григорій Силович Костюк ; за ред. Л. М. Проколієнко. – К. : Радянська школа, 1989. – 608 с.
7. Максименко С.Д., Бех І.Д. Психологический анализ механизма классификации у младших школьников / С.Д. Максименко, И.Д. Бех // Вопросы психологии. – 1980. – №5. – С. 78–88.
8. Максименко С.Д. Механізми розвитку особистості / С.Д. Максименко // Проблеми сучасної психології: Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України / За ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої. – Вип. 26. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2014. – С. 7–21.
9. Максименко С.Д. Психологічні лінії розвитку особистості – механізми розгортання чи новоутворення? / С.Д. Максименко // Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. – Київ; Ніжин : ПП Лисенко, 2015. – Том IX. – Загальна психологія. Історична психологія. Етнічна психологія. – Вип. 7. – С. 6–17.
10. Никольская А.А., Фарапонова Э.А. XXII Международный психологический конгресс / А.А. Никольская, Э.А. Фарапонова // Вопросы психологии. – 1980. – № 5. – С. 179–182.
11. III Всеукраїнський психологічний конгрес з міжнародною участю “Особистість у сучасному світі”. – К.: ДП “Інформаційно-аналітичне агентство”, 2015. – Ч. 2. – 364 с.
12. Салмина Н.Г., Чернышова В.К. Актуальные проблемы возрастной и педагогической психологии и внедрение достижений психологической науки в практику / Н.Г. Салмина, В.К. Чернышова // Вопросы психологии. – 1980. – № 5. – С. 177–178.

Spisok vikoristanih dzherel

1. Bol'shoj tolkovyj psihologicheskij slovar' / Reber Artur (Penguin). Tom 1 (A – O): Per. s angl. – М.: Veche, AST, 2000. – 592 s.
2. Borishevs'kij M.J. Psihologichni mehanizmi rozvitku osobistosti / M.J. Borishevs'kij // Pedagogika i psihologija. – № 3 (12). – 1996. – К.: Pedagogichna dumka, 1996. – S. 26–33.
3. Borishevs'kij M.J. Osobistist' u vimirah samosvidomosti: [monografija] / Miroslav Josipovich Borishevs'kij. – Sumi: Vidavnicij budinok “Ellada”, 2012. – 608 s.
4. Kajl R. Detskaja psihologija: Tajny psihiki rebenka (serija «Psihologicheskaja jenciklopedija») / R. Kajl. – SPb.: prajm-EVROZNAK, 2002. – 416 s.
5. Kostjuk G.S. Z istorii vikovoї psihologii // Navchal'no-vihovnij proces i psihichnij rozvitok osobistosti / Grigorij Silovich Kostjuk ; za red. L. M. Prokolienko. – К. : Radjans'ka shkola, 1989. – S. 476–491.
6. Kostjuk G.S. Navchal'no-vihovnij proces i psihichnij rozvitok osobistosti / Grigorij Silovich Kostjuk ; za red. L. M. Prokolienko. – К. : Radjans'ka shkola, 1989. – 608 s.
7. Maksimenko S.D., Beh I.D. Psihologicheskij analiz mehanizma klassifikacii u mladshih shkol'nikov / S.D. Maksimenko, I.D. Beh // Voprosy psihologii. – 1980. – № 5. – S. 78–88.

8. Maksimenko S.D. Mehanizmi rozvitku osobistosti / S.D. Maksimenko // Problemi suchasnoï psihologii: Zbimik naukovih prac' Kam'janec'-Podil's'kogo nacional'nogo universitetu imeni Ivana Ogienka, Institutu psihologii imeni G.S. Kostjuka NAPN Ukraïni / Za red. S.D. Maksimenka, L.A. Onufrievoi. – Vip. 26. – Kam'janec'-Podil's'kij: Aksioma, 2014. – S. 7–21.
9. Maksimenko S.D. Psihologichni linii rozvitku osobistosti – mehanizmi rozgortannja chi novoutvorennja? / S.D. Maksimenko // Aktual'ni problemi psihologii: zbimik naukovih prac' Institutu psihologii imeni G.S. Kostjuka NAPN Ukraïni. – Kiïv; Nizhin : P.P. Lisenko, 2015. – Tom IH. – Zagal'na psihologija. Istorichna psihologija. Etnichna psihologija. – Vip. 7. – S. 6–17.
10. Nikol'skaja A.A., Faraponova Je.A. HHII Mezhdunarodnyj psihologicheskij kongress / A.A. Nikol'skaja, Je.A. Faraponova // Voprosy psihologii. – 1980. – № 5. – S. 179–182.
11. III Vseukraïns'kij psihologichnij kongres z mizhnarodnoju uchastju “Osobistist' u suchasnomu sviti”. – K.: DP “Informacijno-analitichne agenstvo”, 2015. – Ch. 2. – 364 s.
12. Salmina N.G., Chernyshova V.K. Aktual'nye problemy vozrastnoj i pedagogicheskij psihologii i vnedrenie dostizhenij psihologicheskij nauki v praktiku / N.G. Salmina, V.K. Chernyshova // Voprosy psihologii. – 1980. – № 5. – S. 177–178.

Dryhus M.T. The issue of psychological mechanisms at contemporary national psychological space. The article performs theoretical and methodological analysis of psychological mechanisms at the contemporary national psychological space. Historical genesis of the studies about psychological mechanisms in the national education is traced. Ukrainian scientists' innovation achievements in development of the issue of psychological mechanisms in the field of educational and developmental psychology are proved.

The article discloses architectonic of the scope of studies of psychological mechanisms in the time dimension. M.I. Boryshevskiy's conceptual approach to psychological mechanisms of personality development is analysed: the essence of the «psychological mechanism» concept is revealed; the major structural components of self-consciousness, as basic leading mechanisms of self-direction, are highlighted. The modern trends of psychological mechanism researches are characterized, in particular, those that were presented by Ukrainian scientists at the Third Ukrainian Psychological Congress «Personality in the modern world» (Kyiv, 2014). S.D. Maksimenko's conceptual approach to person's development mechanisms is discussed in the context of genetic and psychological view on a personality and within the genetic modelling method. It is stated that predictive capacity of the genetic modelling method opens up new opportunities for obtaining of fundamentally new results during study of the psychological mechanisms of child's mental development and self-development in the context of genetic personality psychology.

Prospects of scientific studies of the issue of psychological mechanisms in the context of talent determination are outlined, and the constellation of these determinants in the ontogenetic dimension is specified and strategies for productive creative personality formation are defined.

Keywords: *psychological mechanisms, personality, talent, education, development, self-development, personal effectiveness, genesis.*